

Havaintoja Ulvilan murteesta

Satakuntalaisen Osakunnan kotiseuduntutkimusretkellä Ulvilassa kesällä 1960 allekirjoittaneella oli kielitieteellinen tutkimusaihe. Puolet retken ajasta olin äänitämässä Ulvilan murretta ja lopun ajan — noin kaksi viikkoa — keräsin Ulvilan murteen yleissanastoa. Ääninauhat on talletettu Suomen kielen laitoksen nauhoite-arkistoon, missä ne ovat kielentutkijoiden käytettävissä. Sanastonkeruuni pohjalta olen koonnut seuraavaan havaintoni Ulvilan murteesta. Näin lyhytaikaisen keruun perusteella ei tietysti voi laatia mitään äännehistoriallista esitystä eikä selvitellä ilmiöiden syvempiä syitä. Esitän murteessa vallitsevaksi havaitsemani äänneilmion ja sen jälkeen tästä esimerkkejä.

1) Ulvilan murteessa on usein kaksikonsonanttisuutta sanan alussa muiden länsimurteiden tapaan, esim. *süres flaskus viäti kaljä* | *friski miäs oli trenkiki* | *kül nüt krapatti sentä* [lehmiä] | *tos klasin alla on ulkolaine rüsu ko kassö* | *ne pellavat pleikattiŋki sit sillai varttais . . . et aurinŋko sai ne oikēm* [pleikat, = valkaista].

2) Yleisgeminaatio kuten alasatakuntalaisissa murteissa, esim. *kolm tallö oli sin* | *täütü ruvet selvittämmä ruhkä* | *sit sai rahhä ja sit sai paljo* | *ei oikein tahro muisto ennä kulke* | *mul o ollu rahakullü sip paljo*.

3) Lounaismurteiden erikoisgeminaatio: *k*, *p*, *t* ja *s* ovat kahdentuneet supistumattietä syntyneen tavun alussa vokaalin tai soinnillisen konsonantin jäljessä, esim. *en tunne varppaitanikä* | *panti ne roikkumä semmosest varttäst luhtis* | *oli sillä senttä kaks tüärt ja poika*.

4) *t* on assimiloitunut *k*:ksi usein *k*-alkuisen liitepartikkelin liittyessä *t*-loppuiseen sanaan, esim. *nämä kapinakki* [= huonekalut] *tuli jo üls* [= ylös] | *filiastiakki oli valla püpuŋkki* | *ei se o montē vuatē ulkon ollukkä* | *ei mükko* [= muuta kuin] *koval voimal*.

5) Yleiskielen *ts*:n vastineena on yleisimmin vaihtelematon *tt*, esim. *lehmät oli pello* valla . . . *üäsöks viäti mettälaitumē* | *seittäjän sänŋē sin o perunä* | *mahroks se isäntä itte lämmittä* [riihen] | *karittakki tuati sihe viärē* [keritsemisen ajaksi].

6) Yleiskielen sana *latva* esiintyy Ulvilassa muodossa *lalva*, esim. *sit lähti kaikki lehret pois müt ko lalvāj jäi*.

7) Kolmannen infinitiivin abessiivi on murteessa tavallisesti *i*-loppuinen, esim. *muj jäi mälāmati* | *muj jäi nü mullittemati* [perunat].

8) Yksinäis-*k* on usein astevaihtelussa *v*:n kanssa, esim. *oli joves sit viäl sillail avoimī paikoi* | *jalvoistas o tullu semmoseks ettei päse* | *mā olen alvuŋ küttoist ollu sillon*.

9) *t*:n heikkona vastineena on *r*, esim. *āmusti jo kahreksan aikān süāti sūrust* | *ei oikein tahro muisto ennä kulke* | *heŋke haŋkki viär valla* | *ko piröt oli*.

10) Inessiivin pääte on *s* tai *sa, sä*, esim. *Säre luaros se eli | n̄p̄ p̄irett̄i orsisaki n̄t lakanoit ja peitoi | m̄ä olen täsä talos ollu | täl oli välli säleisaki tanssei.*

11) Ulvilan murteessa on *h-n* metateesia, esim. *s̄in samas murhēs sit ruakitt̄i kaikki.*

12) *ht* on kauempana sanassa muuttunut *tt-ksi*, esim. *mun täüt̄ü siäläki murett̄i | kül nü o ihä kauhia aika mailmas . . . valetell̄ä (heikko aste).*

13) Omistusliitteestä *nsa, nsä* on *n* yleensä kadonnut, esim. *poika erinäs ja flikka erinäs | koirannauris on vähä h̄älventünü ko m̄ä olen ne j̄urinäs repinü | hiukka s̄utas se h̄älüitti eikä mitt̄ä müta | lapset keskenäs.*

14) Loppu-*n* on kadonnut absoluuttisessa lopussa aina ja usein muissakin asemissa, esim. *se tuliki s̄ämä hüvä palka | em m̄ä terve ole pualkuntane v̄ä | ko kerra pomoi p̄iret̄ä ja n̄l makset̄ä | j̄ustokeh̄h̄i oli . . . m̄ä löysi sen nätemmä | hassas l̄urat̄ivel raot puhtais | nü m̄ä sai t̄äs kärväse tapett̄ü.*

15) Murteessa esiintyy adessiivin muotoinen allatiivisija. Adessiivi on siis sekä omassaan että allatiivin funktiossa, esim. *m̄ä olen arka verolla | p̄iti tulla maihin Rauhalla.*

16) *ie, uo, üö* -diftongit ovat murteessa täysin avartuneet, esim. *se miäs eilän tuli tän | kül m̄ä nü viä paremmi hoiv̄ä [= ymmärrän] | h̄en on siks luatu [mustalaiset kulkemaan] | kauh̄en pitkät sarrat tual sual | laitti viäl neljä last üksipuali | miäs kuali ühtäkk̄i | m̄ä p̄äsi sin sitte vähä tüäh̄ö.*

17) Jälkivokaaleissa on usein tapahtunut muutoksia, esim. *ostett̄i mul karamöllei [= karamelleja] | ko küntt̄ülöit̄ teht̄i | vanha aikane künerp̄ü | mihen se sit o mennü (tässä alkuperäinen *e* on säilynyt) | ko häneṅ kans meni naimis̄en (yksikkömuoto).*

18) Painottoman vokaalin sisäheitto. Jos ensi tavu on ollut pitkä, niin avoimen toisen tavun vokaali on kadonnut kolmi- tai useampitavuisissa sanoissa, esim. *m̄ä olen alvun̄ k̄üttoist ollu sillon | totkai ne söi . . . ei sitä osannu n̄i hiukk̄ä laitt̄ä | se o pranstakka ko ün̄i koheloitt̄i semmone kolmh̄arane | ei nit mitt̄ä kültettu eikä vih̄hitt̄ü | s̄s̄nallisesti [< *s̄u-sana:llise:stik] v̄ä k̄üiti kutsumas.*

19) Painottoman vokaalin loppuheitto. Tämä ominaisuus antaa murteelle lyhyden leiman. Loppuheittoa esiintyy

a) kaksitavuisissa sanoissa, jos ensi tavu on ollut pitkä, esim. *ot föll̄i sit et sit ko sä friskännut s̄ät s̄äär | ei s̄im m̄üt ollu ko kolm heṅk̄e sit [torpissa riuhellä] | s̄üttuim m̄ä koht ko kül sai | kül se tält̄ jo vuare p̄äst läht̄e tiäh̄ēs;*

b) useampitavuisissa sanoissa, esim. *ko j̄urikoist semmost haut̄ä teht̄i . . . keitett̄i j̄urikoit | ei m̄ükko koval voimal | eik eht̄ös̄e asti uskal ajatel | piänen lapsen otettu [kasvatiksi].*

20) Monikon partitiivissa on loppuheiton jälkeen sananloppuinen *j > i*, esim. *ko kerra pomoi p̄iret̄ä ja n̄l makset̄ä | kamalasti krapustett̄i . . . oli lipoi | voinunmi ne o ja ko n̄it o paljo ni o huano heinävuas.*

21) Lounaismurteille ominainen pitkien vokaalien lyheneminen pääpainottomassa asemassa puuttuu Ulvilan murteesta. Siinä ovat siis eri tavoin muodostuneet pitkät vokaalit säilyneet kauempana sanassa, esim. *alvar̄i ajj̄ä se kaivo täüt̄e | s̄üres flaskus viät̄i kalj̄ä | flikoja valla ja poiki oli vanh̄ä aik̄ä | sit ment̄i välli huv̄veiki . . . siäl tans-*

sitti / *jourutti leikkämä* [potilas sairaalassa] / *ei se oikē hoivā* [= ymmärrä] *kaikki mitä sanotā* / *oli nē huakē vastat* / *ei kukkā tul minnū häirittemmä* / *kul se o kauhēt ülöllisūt*.

22) *i*-vartaloisten nominien monikko- ja *i*-vartaloisten verbien imperfektivartalo on kehittynyt *ei*-diftongi, esim. *ne ol luarei* / *tāl tuli norsei ja kaikki* / *toiset meni pahoī pirtei* [= pirtteihin] / *tāl oli välli sūleisaki tanssei* / *täütis ol kauneit ihmisī* [joita valokuvataan].

23) Lyhyttä painollista tavua seuraavan tavun vokaali on usein lyhyen asemesta puolipitkä, esim. *ajāl se tuli sit* / *mā otī vā vähā* [rahaa] *föllī* / *ko pirēt oli* / *jos ämmä olis puhemiäs ni pirū olis pappin* / *hän trūki ajā oli sit lesken*.

24) *i*-loppuisten diftongien jälkikomponentti on painottomassa asemassa kadonnut eräissä muotoryhmissä, esim. *mahtasko se Hulda osat panna klimpei pättā* / *et mimmonē suvi sit o* / *se oli kovasti ilone miäs* / *Hilma oli sit vähäläntäne* / *sato* [= satoi].

25) Heikko aste *i*-loppuisen diftongin edellä, esim. *flikoja valla ja poiki oli vanhā aikā* / *oli joves sit viäl sillail avvoimī paikoi* / *et se kaunīh kellaseks müttū* [ruis kun se on tuleentunutta] / *kutuī oli . . . emävohli mā piri* / *se teki miljōnī markoi ko se sen üäsēhki sato sit nīm paljo et* / *se lavasi ne kaik sihveli ja vei pois*.

26) Komparatiivimuodot ovat joskus erikoislaatuisia, esim. *vähā lühhei* / *ne ol lämpēmämäkki* / *parrē antā ko ottā*.

27) I infinitiivin lyhyemmän muodon sijasta esiintyy usein III infinitiivin illatiivi, esim. *hāne pitās käimä* / *kortil kaikki täütü sāmā* / *täütü tota tiät menemä*.

28) Murteessa on paljon lainasanoja, jotka ovat peräisin pääasiassa ruotsista, esim. *ov vähā friskemmät üt* / *sit laitetti üs prunni* / *pühäin miāhen oli vapāpäivā . . . sit sai parsēlit* / *otan sip poijes näist repetoistaki* [= punajuurista] / *kaikil o hāne äfäris* [haastattelun ihmettelyä].

Kielenoppaat

Ulvilasta löytyi vielä suhteellisen paljon hyvän, puhtaan murteen puhujia. Sanastonkeruussa on käytetty pääasiassa seuraavia viittä kielenopasta, joista useimpia haastattelin monta kertaa.

FRITALA: *Sandra Hiidenmäki* s. 31. 10. 1888 Ulvilassa. Erittäin hyvä murre. Vilkas kertoja. Vanhat murteenpiirteet, mm. puolipituus, jokseenkin selviä puheessa. *Hulda Hakanen* s. v. 1873 Ulvilassa. Hyvä murre, mm. vanha adessiivi-allatiivisia säilynyt puheessa.

VANHAKYLÄ: *Selma Taisto* s. v. 1887 Ulvilassa. Erittäin vilkas ja monipuolinen kertoja, jolla oli hyvä murre. *Sandra Åkervall* s. v. 1876 Säskylässä, josta lapsena muuttanut Ulvilaan. Monia aihepiirejä tunteva kertoja, jonka puheessa oli vähän vieraita vaikutteita.

SUOSMERI: *Hulda Valli* s. 8. 2. 1880 Ulvilan Vanhassäskylässä. Iloinen ja vivahteikas kertoja. Hyvä murre.

Remarques sur le patois d'Uvila

par ANNELI RÄIKKÄLÄ

L'article présente certaines observations phonétiques sur le patois d'Uvila. Celles-ci se basent sur les matériaux recueillis lors

d'une excursion faite par les étudiants de la Société des Etudiants de Satakunta afin d'étudier leur région d'origine, en 1960.